

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

וישב תשי"ע

פרשת שבוע

יוסף הצדיק

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

יוסף הצדיק זכה לשם זה כיון שעמד בצדקו מתחילה ועד סוף. כמו שמביא רש"י:
"ויוסף היה במצרים - והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים, ומה בא ללמדנו, וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים, אלא להודיעך צדקתו של יוסף, הוא יוסף הרועה את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו" (שמות א' ה).

ניסיונה של אשת פוטיפר לפתות את יוסף מבואר ומפורט בכתוב, מעל ומעבר למקובל, וז"ל:
"וַיְהִי אַחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתֵּשֶׂא אִשְׁתּוֹ אֶת יוֹסֵף וַתֹּאמֶר שְׁכַב עִמָּי: וַיִּמָּאן וַיֹּאמֶר אֵל אִשְׁתּוֹ אֲדֹנָי הָן אֲדֹנָי לֹא יַדַע אֵתִי מִה בְּבֵית וְכָל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ נָתַן בְּיָדִי: אֵינְנִי גְדוֹל בְּבֵית הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא חֵשֶׁךְ מִמֶּנִּי מֵאוֹמֶה כִּי אִם אוֹתָךְ בְּאֲשֶׁר אַתְּ אִשְׁתּוֹ וְאַיִךְ אֶעֱשֶׂה הַרְעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים: וַיְהִי כַּדְּבָרָה אֵל יוֹסֵף יוֹם יוֹם וְלֹא שָׁמַע אֶלֶיהָ לְשֹׁכֵב אֶצְלָהּ לְהִיּוֹת עִמָּה: וַיְהִי כִּהְיוֹם הַזֶּה וַיָּבֵא הַבַּיִתָּה לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶתוֹ וְאִין אִישׁ מֵאֲנָשֵׁי הַבַּיִתָּה שָׁם בְּבֵית: וַתִּתְּפָשֶׂהוּ בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר שְׁכַב עִמָּי... (בראשית ל"ט ז-יב).
חז"ל הוסיפו ודרשו:

"כִּי מֵבֵית הַסּוּרִים יָצָא לְמֶלֶךְ... (קהלת ד' יד) זה יוסף הצדיק כשבאתה אותה רשעה היתה מענה אותו בדבריה אמרה לו אני אחבשך בבית האסורין. אמר לה ד' מתיר אסורים (תהלים קמ"ו ז). אמרה לו אני אנקר את עיניך. אמר לה ד' פוקח עורים (שם ה'). אמרה לו אני אכפוף את קומתך. אמר לה ד' זוקף כפופים (שם שם). אמרה לו אני עושה אותך רשע. אמר לה ד' אוהב צדיקים (שם שם). אמרה לו אני עושה אותך ארמאי. אמר לה ד' שומר את גרים (שם ט'). עד שאמר איך אעשה הרעה הגדולה הזאת (בראשית ל"ט ט). (מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק טז).

התלמוד מוסיף על דברים אלה:
"אמרו עליו על יוסף הצדיק: בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים, בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית, בגדים שלבשה לו ערבית לא לבשה לו שחרית" (יומא דף לה עמוד ב).
יוסף עמד בניסיון ולא חטא בפועל עם אשת פוטיפר, לכן נקרא הוא יוסף הצדיק.
אם כך, אנו חייבים לשאול את עצמנו, מדוע יוסף מצא עצמו בבית הסוהר? על מה היה צריך לשלם? חז"ל מספרים לנו כי יוסף ישב בבית האסורים עשר שנים (קודם שנגזרו עליו שנתיים נוספות. בעניינם של שנתיים אלה עסקנו בחמדת ימים לראש השנה תשס"ד. הרי לא יתכן שיוסף ישב ויסבול כל כך הרבה זמן ללא סיבה!
סבלו של יוסף מתואר פעמיים בספר תהילים:

"עָנָו בְּכַף רָגְלוֹ בְּרָזַל בָּאָה נַפְשׁוֹ" (ק"ה יח), "הַסִּירוֹתַי מִסָּבֵל שְׁכַמוֹ כִּפְיוֹ מְדוּד תַּעֲבֹרְנָה" (פ"א ז).
שאלה זו צריכה שתישאל, על מנת שנבין את הלך הדורות.
חז"ל ביקרו את יוסף הצדיק מכמה בחינות. המדרש מביא:

"כיון שראה יוסף את עצמו בכך התחיל אוכל ושותה מסלסל בשערו ואומר ברוך המקום שהשכיחני בית אבי, א"ל הקב"ה אביך מתאבל עליך בשק ואפר ואתה אוכל ושותה ומסלסל בשערך הרי אדונתך מזדווגת לך ומצירה לך" (תנחומא פרשת וישב סימן ח).

יוסף הרי לא ידע שהאחים שיקרו לאביו והוא יושב ומצטער. אם כך, לפי דעה זו אדם צריך להתרחק ממצב של "סלסול בשערו" מה שעלול לשדר מסר פסול, בכל מקרה, הוא ייענש גם אם הוא יעמוד בניסיון.
דעה אחרת בחז"ל סוברת כי יוסף התכוון לחטוא. וז"ל הגמרא:
"ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו, א"ר יוחנן: מלמד, ששניהם לדבר עבירה נתכוונו" (סוטה דף לו ע"ב).
לדעה זו, אדם צריך להתרחק כל כך מן מאיסורי עריות, כי אם יתכוון לחטוא אע"פ שבסוף יעמוד בניסיון, הוא ייענש קשות.

דווקא בדור שלנו, שעניין זה הפך להיות כל כך פרוץ בציבור, נחזור ונדגיש כי צריך להתפלל ולהתכוון בכל יום: "ואל תעמידנו בפני ניסיון".

לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה סבג	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלב"ע ט' כסלו תשס"ט
---	---

ERETZ HEMDAH
3 Chiya St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il

ארץ חמדה ע"ר
רח' חייא 3 ת.ד. 36236 ירושלים 91360
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת הדף היומי עיונים בשולחן ערוך - חושן משפט, לאור הדף היומי

י"ט - כה' כסלו, בבא בתרא קז-קיג

דיני ממונות בלילה (קיג עמוד ב)

הרב עופר לבנת

לע"נ סבתנו מלכה טובע בת הרב יעקב לייב

השבוע בדפי הדף היומי אנו מתחילים פרק יש נוחלין העוסק בהלכות ירושה. הגמרא (קיג עמוד ב) אומרת שקביעת ירושה היא עשיית דין וחלים על כך סדרי הדין של דיני ממונות. מהגמרא עולות שתי השלכות לקביעה זו. ראשית שצריך שלושה דיינים, ושנית שהדין צריך להיעשות ביום ולא בלילה.

הלכה זו שצריך לדון דיני ממונות ביום דווקא מבוארת במסכת סנהדרין (לב עמוד א, לד עמוד ב). שם מובא שאם התחילו לדון ביום, מותר לגמור את הדין בלילה. זאת בניגוד לדיני נפשות שבהם גם גמר הדין צריך להיות ביום. אולם במהלך הדורות, עקב הקשיים לקיים מערכת משפטית מסודרת בגלות, התעורר צורך לדון דיני ממונות בלילה. הפוסקים חפשו דרכים בהם ניתן יהיה לדון דיני ממונות בלילה. הסמ"ע (חושן משפט ה, ס"ק ז) כתב שני היתרים לדון דיני ממונות בלילה. ההיתר הראשון הוא שאם שני הצדדים מסכימים ומקבלים על עצמם שהדין יהיה בלילה, אז רשאים הדיינים לדון בלילה. ההיתר השני הוא שאם ידליקו נרות והמקום יהיה מואר, אז ניתן לדון בלילה. היתר זה בנוי על הסברא שהסיבה שלא ניתן לדון בלילה הוא משום שחשך. לפי זה, גם אם אחד הצדדים לא מסכים לכך שהדין יהיה בלילה, ניתן יהיה לכפות אותו על כך.

הש"ך (ה, ס"ק ד) דחה את היתרו השני של הסמ"ע. לדעתו הפסול של לילה בדיני ממונות הוא גורף ואין זה תלוי באיכות התאורה. אמנם, גם לדעתו בהסכמת שני הצדדים ניתן לדון בלילה.

מדברי הסמ"ע משמע שאם הצדדים הוזמנו לבוא לפני הדיינים בלילה והם באים מרצונם, זה נחשב שהם הסכימו לכך שהדין יהיה בלילה. אולם, ב"שער משפט" (ה, ס"ק ב) כתב שלא ניתן להסתמך על הסכמה כזו שהיא בשתיקה, אלא צריך שהצדדים בפירוש יקבלו על עצמם שהדין יהיה בלילה.

סיכום ופסיקה:

אין דנים דיני ממונות בלילה, אבל אם התחילו לדון ביום ניתן לגמור את הדין בלילה (שולחן ערוך ח"מ ה, ב). אם בעלי הדין הסכימו על כך ניתן לדון בלילה (סמ"ע ס"ק ז וש"ך ס"ק ד). לדעת "שער משפט" (ס"ק ב) צריך שההסכמה תאמר במפורש על ידי בעלי הדין.

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

העיט שיחיה את הפגרים

במדרשי חז"ל מרומז, שלנביאי ישראל היתה מסורת - כיצד לפרש את הפעולות הסמליות שבפרשיית 'ברית בין הבתרים'. בפרשיה נאמר (בראשית טו, ז-יא)

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֲנִי ד' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֹרֶץ כְּשָׂדִים לָתֵת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ: וַיֹּאמֶר אֶ-דְּנִי יִקְוֶה בְּמָה אֲדַע כִּי אֵיךְ שֶׁנָּה: וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי קָחָה לִי עֵגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאֵיל מְשֻׁלֶּשׁ וְתֵר וְגֹזֵל: וַיִּקַּח לוֹ אֶת כָּל אֵלֶּה וַיִּבְתֵּר אֹתָם בְּתוֹךְ וַיִּתֵּן אִישׁ בְּתֵרוֹ לְקִרְאָת רֵעֵהוּ וְאֶת הַצֶּפֶר לֹא בָתֵּר: וַיִּרְדּוּ הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרָם:

וזו לשון המדרש בבראשית רבה (מד, טז) בתרגום חופשי:

"וַיִּרְדּוּ הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים. אמר ר' אסי: נטל אברהם 'מכיש' (כלי חד) והיה מכיש (דוקר) אותם, ולא הוו מתכתשין (ולא היו מוכים). אף על פי כן 'וישב אתם אברם' בתשובה."

פרשני המדרש הסבירו, שאברהם נטל כלי חד וניסה להבריא באמצעותו את העיט; אולם צפורי העיט לא הושפעו מהדקירות הללו. אך קשה להלום את הפרוש הזה. המדרש ממשיך מיד במילים "אף על פי כן" - והניגודיות בין חלקו הראשון של המדרש לבין המשכו אינה מובנת. אדרבא, בגלל שאי אפשר היה למנוע את ירידת העיט באמצעות מכות ה'מכישה' - היה צורך ביצירת דרך חילופית להצלת הפגרים. נראה שכוונת המדרש היא אחרת.

מיהו ה'עיט'?

וזו לשון המשך המדרש:

אמר רבי עזריה לכשיעשו בניך 'פגרים' בלא גידים ועצמות - זכותך עומדת להן. "הפגרים" - הם בנים של אברהם אבינו. ה'עיט' מחשיב אותם ל'פגרים' במצב גרוע ביותר. אולם התייחסות הזו אינה נכונה מפני ש"זכותו" של אברהם אבינו עומדת להם.

ה"מדרש רבה" אינו מבאר שם מיהו ה'עיט'. אך ניתן להסיק זאת מהעיון במדרש שמובא בספר "מדרש אגדה" (מארס צובה; עמוד 33):

"וַיֵּרֶד הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים - זה דויד בן ישי שנקרא 'עיט' שנאמר (ירמיהו יב, ט) 'העיט צבוע נחלתי לך'. וַיֵּשֶׁב אִתָּם אַבְרָם - הפריחן אברהם כדי שלא יהיה להם חלק לעולם הבא."

ה"מדרש אגדה" מסביר שאברהם נשב רוח, והפריח והבריא בה את צפורי העיט (דויד בן ישי); והוא סימל בכך - שהוא אינו רוצה שיהיה להם חלק לעולם הבא. ברור שאין להבין את דברי המדרש כפשוטם, וברור של"דויד בן ישי" יש חלק לעולם הבא. ה"מדרש אגדה" מרמז שקיימת קבוצת בנים של אברהם - שמייצגת את "דויד בן ישי". קבוצה זו מכונה ה'עיט', מפני שהיא מתייחסת לקבוצה אחרת של בנים בתור "פגרים". בני העיט סבורים שה"דקירות" שהם דוקרים את "הפגרים" בנסיון לעורר אותם - הן "מצווה" שמזכה אותם לשכר בעולם הבא. אך אברהם אבינו אינו מסכים עימם. ה"דקירות" הללו לא תזכינה אותם בשכר הזה - ואברהם אבינו רוצה למנוע אותן.

מיהם ה'פגרים'?

הנביא זכריה (יב, י) מספר על מישהו ש"בית דויד" - "דקרו" אותו:

"וַיִּשְׁפָּכְתִּי עַל בֵּית דָּוִד וְעַל יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם רוּחַ חַן וְתַחְנוּנִים וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֶת אֲשֶׁר דָּקְרוּ וְסָפְדוּ עָלָיו..."

רבי דוסא מגלה במסכת סוכה (דף נב, א) ש"הנדקרו" הזה הוא "משיח בן יוסף שנהרג!!" ודבריו משלימים את דברי המדרשים שהובאו לעיל. הקבוצה שמשייכת עצמה ל"בית דויד" מתייחסת אל בני קבוצת "משיח בן יוסף" כאל "פגרים". ב"בית דויד" ה'היטו אֵלַי" (אל הקב"ה) ודקרו לשם-שמים את "משיח בן יוסף" - כדי לנסות ולהעיר אותו "לתחיה". "הדקירות" לא עוררו אותו; ולכן הם הספידו את בני "קבוצת משיח בן יוסף"; והגדירו אותם בתור "הרוגים".

אך כזכור, ב"מדרש אגדה" מבואר שאברהם נשב רוח כדי למנוע מה"עיט" את הדקירות האלו; וב"מדרש רבה" מבואר, שאברהם לא מייחס אמינות להגדרות שלהם!! אברהם המשיך בתהליך התחיה, והוא ביצע את ההחייאה באמצעות תהליך של תשובה.

ברית בין הבתרים ותחיית המתים

בספר "מדרש הגדול" (עמוד 240) מבואר שגם העיט וגם הפגרים צריכים לעבור תהליך של תחיה:

"אבא חנן אומר אף הראהו 'תחיית המתים'. שנאמר 'ויקח לו את כל אלה... ויירד העיט על הפגרים' - ביקש לפזרן ולאבדן. 'וישב אתם אֲבָרָם' - נטל את האיברים ונתנן זה בזה; וכיון שירד עליהם 'הצפור' - חיו ופרחו והלכו להן; שנאמר 'וישב אתם אֲבָרָם' - אין 'וישב' אלא שהפריחה אותן הרוח; שנאמר 'כי רוח ד' נשבה בו' ואומר 'ישב רוחו וזלו מים'. כוונת המדרש מבוארת בתשובות ר' סעדיה גאון (רס"ג) על שאלות חיוי הבלכי. התשובה כתובה בחרוזים (כ"א, עמוד 31 במהדורת פאזנאנסקי, וורשה):

"טעמי המחזה והבתרים לא היבנת עניינם; על כן נבהלת בשמעך את חזונם. הרף ואגידה לך את פתרונם; כי 'תחיית המתים' כתובה בחיובם. פגרים בותרו והורדו 'הצפור' עליהם; 'וישב אתם אֲבָרָם' - וינידם ויחיו כולהם. ולכן הקדים תת כל בְּתֵר לְקִרְאָת רַעְהוּ מַהִם; בְּקִרְבַּ עֵצִים אֶל עֲצָמוֹ - לְפַחַת בַּהֵם חִייהֶם. חֵיל הָאֵל-הַגְדוֹל הַזֶּה בְּרֵאוֹתוֹ; חוֹיֵב לְצוּוֹת כֵּן אֶת בְּנוֹ וְאֶת בֵּיתוֹ. לְמַעַן לֹא יִדְאָגוּ מִן הָעֵינִי בְּבִיאָתוֹ; וַיִּבְטְחוּ כִּי אַחֲרָיו יוֹדִיעַ ד' יִשׁוּעָתוֹ."

רס"ג מבאר, ש"העיט" הם התור והגוזל שמוזכרים לפני כן. הכתוב אומר "וְאֶת הַצִּפּוֹר לֹא בְּתֵר"; והכתוב הבא מספר, שאברהם נטל את ה"צפור" (התור והגוזל) בידיו והוריד אותם על הפגרים; והדבר היה דומה ל"עיט" (צפור טרף) שיש לו חיות עצמית והוא יורד מעצמו על הפגרים.

המדרש ורס"ג קושרים בין "ברית בין הבתרים" לבין חזון "תחיית המתים" ("חזון העצמות היבשות"). בחזון מסופר, שיחזקאל (ל"ז) יצא אל בקעה שהיו מפוזרים בה עצמות יבשות. הקב"ה ציווה אותו לנבא אל הרוח כדי שהעצמות יחיו. יחזקאל נבא והעצמות קרבו זו לזו והגוף חזר ונבנה. אך הגוף שנוצר לא סיפק את יחזקאל והוא היה נראה לו - כגוף חסר חיים. לאחר מכן הקב"ה ציווה אותו לנבא פעם נוספת אל הרוח, וזו באה והחיתה את הגוף שנוצר. רס"ג מקביל בין הפעולות שאברהם ביצע באמצעות העיט והפגרים - לבין השלבים של "חזון תחיית המתים" שבספר יחזקאל.

- בשלב הראשון אברהם ביתר את הבהמות. "בהמות מבותרות" נראות גם למתבונן מרחוק - כחסרות חיים. שלב זה מקביל לשלב שיחזקאל יצא לבקעה, והוא ראה שהעצמות היבשות מפוזרות בה; ולכאורה אין סיכוי שהן תחזורנה לחיים.
- בשלב השני אברהם קירב את הבתרים¹ - "וינתן איש בְּתֵרוֹ לְקִרְאָת רַעְהוּ". שלב זה מקביל לתחילת התחיה הראשונית שבחזון יחזקאל: "וַיִּנְבְּאֵתִי בְּאֲשֶׁר צִוִּיתִי וַיְהִי קוֹל כְּהִנְבְּאֵי וְהִנֵּה רֶעֶשׂ וַתִּקְרְבוּ עֲצָמוֹת עֲצָמוֹ".
- בשלב השלישי אברהם הוריד את התור והגוזל (=הצפור) ושם אותם כמו עיט תוקפני על "הבתרים שכבר התאחדו". שלב זה מקביל לסיום התחיה הראשונית שבחזון יחזקאל - ולביקורת שלו: "וַיִּרְאֵיתִי וְהִנֵּה עֲלֵיהֶם גְּדִים, וַיִּבְשֶׁר עֲלֵהֶם, וַיִּקְרַם עֲלֵיהֶם עוֹר מְלֻמְעָה, - וַיִּרְחַ אֵין בָּהֶם!!!". יחזקאל רואה שהקב"ה השלים את תהליך וחייב את הגוף המפוזר בחזרה - אך יחזקאל מבקר את הגוף שנוצר בטענה שאין בו רוח חיים. יחזקאל דומה לצפור עיט שרואה פגרים=מתים; והיא מכישה אותם במקורה.

ד. בשלב הרביעי אברהם הניע את ה"בתרים" ואת ה"צפור"; והתנועה הזו שיוותה להם מראה של רוח חיים עצמית, וכאילו הם מתנועעים בעצמם. שלב זה מקביל לתחייה השנייה והמלאה שביחזקאל: "וַיֹּאמֶר אֵלַי הַנְּבֵא אֶל הָרוּחַ... וְהַנְּבֵאתִי פֶּאֶשֶׁר צָנְנִי וְתָבוֹא בָּהֶם הָרוּחַ וַיְחִיּוּ וַיַּעֲמְדוּ עַל רַגְלֵיהֶם חֵיל גְּדוֹל מֵאֵד מֵאֵד."²

רס"ג מבאר שאברהם הניד והניע את "כולם". גם "הצפור שלא בותרה" היתה "חסרת חיים אמיתיים". אברהם הניע את "כולם"; כדי לסמל "רוח חיים אמיתית" שחוזרת ונושבת בהם.

שתי הקבוצות העתיקות

ה"בהמות" ו"הצפורים" מסמלות שתי קבוצות עתיקות יומין, שמביאות לידי ביטוי את הכוחות שהאדם נברא עימם, הכוח הגשמי והכוח הרוחני. קבוצות אלו הופיעו לראשונה בתור קבוצת קִין וכנגדה קבוצת הָבֵל (וממשיכי דרכו שהם יוצאי שֵׁת). קבוצת קִין מחשיבה את הקניינים הגשמיים; ואילו קבוצת הָבֵל מתייחסת אליהם בתור הבל הבלים, והיא מחשיבה את הצדדים הרוחניים של העולם.

כוחות אלו היו נטועים גם בליבו של נוח, שיצא לעולם החדש שאחר המבול. הקב"ה נטע בלב נוח שאיפה להתחבר לגשמיות של העולם כדי לפתח אותו, ושאיפה לחיבור וקשר עם בורא עולם. נוח יצא מן התיבה ונטע כרם; אך הוא לא השתמש בתוצרת הכרם כראוי - והוא נפל לשכרות. חם למד מהמעשה של נוח - הוראת היתר לצאצאיו להתחבר אל העולם הגשמי ללא שום שאיפות רוחניות. אולם שם חלק על ההבנה הזו, והוא הודיע שמותר להתחבר לגשמיות של העולם רק מתוך שאיפות רוחניות. שם שכנע את יִפֶּת לקבל את החזון הזה; ושניהם הצליחו להפיק עבור נוח תועלת רוחנית ("שְׂמֵלָה") גם מתוך הנפילה שלו. תועלת שכיסתה במבט לאחור ("אַחֲרָיִית") על הנפילה ("עֲרֹנֹת אֲבִיהֶם")³. כאשר נודע לנוח על פעולות בניו, הוא קילל את צאצאי חם, ובירך את שם ואת יִפֶּת.

נוח ראה שהוא לא הצליח לחבר היטב בין השאיפה לגשמיות לבין השאיפה לרוחניות, ולכן הוא הפריד בין באמצעות יצירת שתי קבוצות עמים נפרדות: קבוצת יִפֶּת וקבוצת שֵׁם (בראשית ט, כו-כו):

"וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ ד' אֱ-לֹהֵי שֵׁם... יִפֶּת אֶ-לֵהִים לְיִפֶּת וַיִּשְׁכֶּן בְּאַהֲלֵי שֵׁם..."

קבוצת שֵׁם קיבלה את הברכה הרוחנית. היא תהיה "מְמַלְכֶת כְּהֵנִים"; יושבת אהלים ומנותקת מן הגשמיות, ותפקידה יהיה לפרסם את שם ד' בעולם. קבוצת יִפֶּת קיבלה את הברכה הגשמית, והקב"ה ירחיב את גבולה. אך לקבוצת יִפֶּת יהיה קשר מסוים לרוחניות. היא תעלה לרגל לשכון מדי פעם בְּאַהֲלֵי שֵׁם - כדי להתחזק שם בשאיפות רוחניות שימנעו ממנה ליפול בנפילה של נוח.

אולם תכניתו של נוח לא צלחה, וכפי שמתבאר בהמשך ספר בראשית.

החלפת מלכי צדק (שֵׁם בן נוח) באברהם

רוב צאצאיו של שֵׁם לא רצו להמשיך בדרך אביהם שהיה "כֹּהֵן לְאֵל עֵלְיוֹן"; הם לא רצו להתנתק מן הגשמיות ולהישאר ספונים באוהל. הם ידעו שגם פעולותיו של יִפֶּת הן פעולות מבורכות, ולכן הם העדיפו לעסוק בהן והתפזרו על פני התבל. הכנעני והפריזי השתלטו על ארץ ישראל שנועדה לזרעו של שֵׁם; ושֵׁם לא הצליח לגייס את צאצאיו - כדי למנוע זאת.

שֵׁם כיהן גם בתפקיד "מֶלֶךְ צִדְקָה", והיה צריך לבצע משפט צדק בעולם. אולם כאשר התרחשה מלחמת עולם בסמוך לו - הוא לא יכול היה לכפות את הצדק. בסמוך אליו היו כוחות צבאיים של "עֵנָר אֶשְׁכַּל וּמִמְרָא" אולם הוא לא יכול היה לרכז אותם למלחמת הצלה של העשוקים. מי שריכז אותם היה אברהם. לאברהם היה כוח צבאי משלו, והיתה לו ברית צבאית עימם. כאשר אברהם היה זקוק לעזרתם הם נענו לקריאה, ובאו ולחמו יחד עימו - וסייעו לו בהשכנת הצדק. בסיום המלחמה אברהם בא למֶלֶךְ-צִדְקָה. אברהם הראה בכך, שהוא ביצע את המלחמה הזו בשליחותו של מֶלֶךְ-צִדְקָה, שהרי הוא זה שהיה צריך ליזום אותה מלכתחילה.

בנוסף לכוח הצבאי העצמאי של אברהם היה לו גם כוח כלכלי עצמאי והיה לו גם מטבע משלו⁴. למֶלֶךְ-צִדְקָה לא היתה כלכלה עצמאית משלו והוא היה תלוי בחסדי אחרים; ואברהם שהיה ידוע כאיש חסד תמך במֶלֶךְ-צִדְקָה, והביא לו מעשר מהשלל שהוא לקח במלחמה.

שֵׁם (מֶלֶךְ-צִדְקָה) התפלל לקב"ה שיציל את העשוקים; אך הוא ראה שלולי יוזמתו של אברהם - התפקיד שלו היה נותר תפקיד סמלי; ללא אפשרויות לביצוע הרעיונות הגדולים שהוא נועד להם ע"י הקב"ה. בעקבות המצוקה הזו - שֵׁם נפל בדעתו ונכשל בדבריו; והוא הקדים לברך את אברהם לפני שהוא ברך את הקב"ה. עקב הנפילה הזו, הקב"ה הודיע לאברהם - שהוא יחליף את שֵׁם; ושזרעו של אברהם יירש את ארץ ישראל. דבר זה מרומז בתהלים (קי, ד): "נִשְׁבַּע ד' וְלֹא יִנְחַם אֶתָּה כִּהְיִן לְעוֹלָם עַל דַּבְרֹתֵי מֶלֶךְ צִדְקָה".

אברהם שמע את הבשורה, ושאל את הקב"ה - "בִּימָה אֲדַע כִּי אֵיךְ שָׁנָה". קשה לפרש את שאלתו של אברהם בתור חסרון באמונה; שהרי סמוך לפני כן נאמר - "וְהָאֵמֶן בְּד' וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צִדְקָה". המדרשים מרמזים שאברהם ידע את המצוקה שגרמה לנפילתו של שֵׁם (מֶלֶךְ-צִדְקָה); והוא שאל את הקב"ה - כיצד אפשר למנוע מצוקות דומות בעתיד; מצוקות שעלולות להביא לאובדן הארץ והתפקיד גם מזרעו.

משמעות ה"בהמות" וה"צפורים" שבברית בין הבתרים

הקב"ה ציווה על אברהם לעשות "מעשה נבואי", שמשפיע על העתיד: "קָחָה לִי עֵגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאֵיל מְשֻׁלֶּשׁ, וְתָרַךְ וְגִזְזָה". אברהם הצטווה ליטול שלושה מיני בהמות, כאשר כל אחת מהבהמות היתה צריכה להיות "מְשֻׁלֶּשֶׁת" מצד עצמה⁵. ובנוסף לבהמות - "שתי" "ציפורים".

הבהמות נחשבות לגשמיות ביחס לצפורים; שהרי הן אינן מסוגלות להתנתק מהארציות ולעוף באוויר. בנוסף לכך, המספר "שלוש" מסמל בתנ"ך חיבור לעולם הטבע ולארציות; וכנגדו המספר "שנים" מסמל חיבור לרוחניות⁶. "שלוש" "בהמות" "משולשות" מסמלות חיבור חזק מאוד לארציות; ולעומתן "שתי" "צפורים" מסמלות חיבור חזק לרוחניות. "הבהמות המשולשות" ו"שתי הצפורים" מסמלים הסכמה של הקב"ה להקמת "ממלכת פְּהִינִים" מסוג חדש. ממלכה אחת ומאוחדת; שיהיו בה בנים של אברהם שמחברים מאוד לרוחניות (צפורים); ובנים של אברהם שמחברים מאוד לגשמיות (בהמות).

משמעות ביתור "הבהמות" - ומשמעות איחודן

אברהם הקריב את הבהמות ואת הצפורים, והוא נטל את הבהמות וביתר אותם. "בהמות מבותרות" ניכרות למרחוק כ"חסרות חיים". מאידך, אברהם לא ביתר את התור ואת הגזל. צפורים שאינן מבותרות נראות מרחוק כ"גוף חיי". ה"מדרש רבה" (מד, טו) עומד שם לפני כן על הסמליות שבדבר:

"[וַיִּיקַח לוֹ אֶת כָּל אֵלֶּה וַיִּבְתֵּר אֹתָם בְּתַנְךְ]... וְאֵת הַצִּפּוֹר לֹא בָתֵּר. ר' אבא בר כהנא בשם ר' לוי אמר: הראה לו הקב"ה כל מי שהוא מעמיד פנים בגל - הגל שוטפו; וכל מי שאינו מעמיד פנים בגל - אין הגל שוטפו." לאברהם היה כוח צבאי ואף היה לו כוח כלכלי עצמאי. אברהם צירף את הגורם החשוב הזה לתוך התכנית החדשה של "ממלכת פְּהִינִים". אולם אברהם הראה, שכאשר הכוחות הגשמיים הללו יהיו קיימים בצד הכוח הרוחני - אך בנפרד ממנו - לא יהיה להם קיום. הגויים שינסו להשתלט על ארץ ישראל באמצעות כוח צבאי דומים לגל מים גדול. הכוח הצבאי של ישראל ינסה לעמוד כנגד הגל הזה; אך הם לא יצליחו והכוח הצבאי של הגויים ישטוף אותם. "ביתור הבהמות" מסמל את ביטול הכוח הצבאי והכלכלי העצמאי של ישראל - על ידי הגויים⁷. "הצפורים" שמבטאות את הצד הרוחני של ישראל - אינן מנסות להעמיד פנים כנגד הגל הצבאי של הגויים; ולכן הן אינן "מבותרות". גם כאשר הגויים יבטלו את ההופעה הצבאית והעצמאית של ישראל; הם לא יבטלו את ההופעה הרוחנית של ישראל. מצב כזה בא לידי ביטוי בהסכמת הגויים לקיום "יבנה וחכמיה"; והוא מתבטא גם בקיום עם ישראל לאורך כל הגלויות - ללא כוח צבאי וכלכלי עצמאי משלהם.

לאחר מכן אברהם חיבר את הבתרים. חיבור הבתרים מסמל את חזרת עם ישראל מן הגלויות. חיבור זה נעשה בתחילה ללא קשר גלוי ל"צפור"; והוא מבטא תחיה צבאית וכלכלית עצמאית שאינה קשורה לצד הרוחני של ישראל. שלב זה מקביל לתחייה הראשונית שיחזקאל ראה.

ירידת העיט

אחר כך, אברהם הוריד את הצפור על הבהמות שאוחדו, כמו עיט שיורד על גבי פגרים ודוקר אותם. המעשה הזה מסמל תביעה של "הצפורים" מן "הבהמות" - להתעורר לתחיה. הנביא זכריה מתאר זאת בתור "בית דויד" שדקרו את "משיח בן יוסף"; ולאחר שלמראה עיניהם הוא "אינו מתעורר" - הם מספידיים אותו כמו "מת".

ב"מדרש אגדה" נאמר ש"קבוצת העיט" סבורה ש"הדקירות" הללו הן מצווה - אך היא טועה ולא יהיה לה שכר על כך. עצם הבקשה של "הצפורים" מן "הבהמות" - להצטרף אליהן ולעוף באוויר - היא נכונה. אך היא לא צריכה להופיע בצורה של "דקירות". עצם הבקשה "לעוף באוויר" מגלה, שבתכנית שהקב"ה הועיד לעם שיצא מאברהם - התפקידים לא מוגדרים לדורי דורות. בן של אברהם יכול להיות שייך בחלק מחייו ל"קבוצת משיח בן יוסף" ולעסוק בענייני המעשה; ובחלק אחר מחייו הוא יכול להיות שייך לקבוצת "משיח בן דויד" ו"לעוף באוויר", כלומר לעסוק בענייני הרוח. אך קבוצת "בית דויד" סבורה שרק בה יש "נשמה". לפיכך, היא אינה "מבקשת" מחברים ב"קבוצת משיח בן יוסף" להצטרף אליה; אלא היא "דוקרת" אותם כמו עיט שדוקר "פְּגָרִים=מתים" - בתביעה שכולם "יתעוררו" ויהיו כמוה.

רבי עזריה התייחס למצב הזה ואמר: "לכשיעשו בניך 'פְּגָרִים' בלא גידים ועצמות - זכותך עומדת להן". "העיט" מחשיב את הבנים הללו של אברהם - ל'פְּגָרִים' במצב גרוע ביותר. אולם התייחסות הזו אינה נכונה מפני ש"זכותו" של אברהם עומדת להם. קבוצת "העיט" סבורה שכל בניו של אברהם צריכים לעסוק ברוחניות צרופה - ולהפוך ל"צפורים"; אולם הדבר אינו נכון. זו היתה התכנית הראשונית של שם בן נוח - והיא נכשלה. הממלכה של שם היתה "ממלכת פְּהִינִים" טהורה, אולם "ארץ ישראל" נגזלה מהם והם גם לא הצליחו להפיץ ולהשליט את הצדק בעולם. בתכנית שהקב"ה ייעד לאברהם, העם שיצא מבניו יהיה דומה לו, ויהיה להם כוח צבאי וכלכלי עצמאי. זו היתה הזכות של אברהם - וקבוצה מבניו צריכה להישאר ולעסוק ב"זכות" הזו.

משמעות הנשיבה של אברהם אבינו

"תחיית המתים" יש בה מימד של החזרת "נשמה" ל'פְּגָרִים=מתים'. "נשמה" ללא "גוף" היא במידה מסוימת - חסרת חיים; ואף ממלכה שכולה "צפורים" היא - חסרת חיות. אבא חנן מדגיש את העובדה הזו ב"מדרש הגדול" ואומר: "וכיון שירד עליהם ה'צפור' - חיו, ופרחו והלכו להן, שנאמר וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרָם".

"הצפורים" החלו את ההתייחסות שלהם אל הקבוצה האחרת כמו - כמו עיט טורף שמוזהה "פְּגָרִים=מתים"; ולפיכך, הם ביקשו לפזר ולאבד את הקבוצה האחרת. אולם אברהם מנע זאת מהם. אברהם עורר את כולם ברוח של תשובה. כל קבוצה שתעורר לראות את מעלת חבירתה; ותחזור בה מההבנה המוטעית שלה - שיש לה כביכול קיום בפני עצמה. כולם יכירו בצורך בקיום שתי קבוצות שונות, קבוצה של "בהמות" וקבוצה של "צפורים". כאשר "בית דויד" יפסיקו להתייחס את הקבוצה האחרת כמו ל'פְּגָרִים" - הם עצמם יפסיקו להיקרא 'העיט' ויחזרו להיקרא 'הצפור'. הם ירדו אז אל הקבוצה האחרת מתוך רצון להתחבר אליהם לעם אחד ומאוחד⁸ - ואז תהיה "תחיית המתים".

המדרש מתאר שאברהם איחד בין "הצפור" לבין "הבהמות", ורק לאחר מכן הוא נשב בהם רוח חיים. כשהם היו ביחד הם - 'חיו', כל קבוצה מליאה את תפקידה המיועד. הצפורים - פרחו, והבהמות - הלכו". כולם יחד צריכים לזכות ל"תחיית המתים". אז יתקיימו בהם דברי יחזקאל - "...וַתָּבֹא בָּהֶם הָרוּחַ וַיְחִי וַיַּעֲמְדוּ עַל רַגְלֵיהֶם חֵיל גָּדוֹל מְאֹד מְאֹד".

1 ב"מדרש הגדול" נאמר בתחילה "וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרָם - נטל את האיברים ונתנן זה בזה". אי אפשר לומר שהמילה וַיֵּשֶׁב - משמעותה שאברהם השיב (מהשורש שוי"ב) את האברים זה בזה; מפני שהאות שייך היתה צריכה להיות אז חסרת דגש כמו בכתוב (בראשית יד, טז) "וַיֵּשֶׁב אֶת כָּל הָרְקִשׁ". כוונת המדרש היא שאברהם "הקדים רפואה למכה"; ועוד לפני ש"העיסו" ירד על הבתרים - אברהם "נטל את האיברים ונתנן זה בזה". לפיכך רס"ג מבאר "ולכן הקדים תת כל בטר 'לקראת רעהו' מהם". כוונת המדרש היא שלאחר ש"הצפור" (העיסו) הורד על הבתרים המאוחדים - אברהם נשב בהם רוח חיים והחיה אותם. וכן מבואר בהמשך המדרש: "וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרָם - אין וַיֵּשֶׁב אלא שהפריחה אותן הרוח". כלומר וַיֵּשֶׁב בשי"ן מודגשת - הוא מהשורש נש"ב שמשמעותו נשיבת רוח.

2 "כי כל אדם שעושה מצוות, לאחר מותו נעשה לבוש לנשמה בסוד חלוקת דרבנן." (ספר השלי"ה הקדוש; ווי העמודים, פרק א)
3 גם הנפילה של אדם וחווה מתוארת בתור חסרון לבוש, וכן מבואר ברש"י (בראשית ג, ז): "...אף הסומא יודע כשהוא ערום, אלא מהו וַיִּדְעוּ כִּי עֵרְוָם הֵם' - מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה".

4 כמבואר בסוגיה בבבא קמא דף צז, ב
5 תרגום אונקלוס ביאר שהכוונה לשלושה פרטים מכל מין מסוגי הבהמה. תרגום יונתן ביאר שכל בהמה היתה צריכה להיות בת שלוש שנים. וברש"י במסכת סנהדרין (דף סה, ב; ד"ה 'יעיגלא תילתא') מובאים פירושים נוספים (שהיא נולדה השלישית, או שהיא בשליש גודלה).

6 וכפי שהתבאר במאמר "אליהו וה'תפריט' של האלמנה"
7 ר' עזריה מבאר שהגויים הם אלו שיבתרו את הבהמות - וסוף הגויים להיענש. וזו לשון "מדרש הגדול" (עמ' 239): "ר' עזריה אומר לא נבראו כל המלכויות האלו אלא עצים לאש שלגיהנם שנאמר 'וְהָיָה תַנְוֹר עֵשֶׂן וְלִפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עֵבֶר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה'. ואין 'תנור עשן' אלא גיהנם שנאמר 'נָאֵם ד' אֲשֶׁר אֹר לֹ בְצִיּוֹן וְתַנְוֹר לֹ בִירוּשָׁלַם'; ואומר 'וְהָיוּ עַמִּים מְשֻׁרְפוֹת שִׂיד קוֹצִים כְּסוּחִים בְּאֵשׁ יְצִתוּ'.

8 כעין כך מבואר בדברי הצדיק הירושלמי הרב אשר פריינד זצוק"ל (גליון החברותא 356 פ"י בהעלותך תשס"ט, עמוד 3): "היות שבשביל קיום התורה עם ישראל צריך את כל הדינים שד' נתן לנו בשעת מתן תורה, אז הוא נתן זכות לחלק מהעם שיעבדו כל ימיהם בתורת משה שקיבלנו במעמד הר סיני. ולעומתם יש חלק נכבד שהולך להם קשה לשבת וללמוד את התורה... אך ללא שתהיה אחדות בין שני המחנות הם לא יוכלו להגיע לתכליתם... אך לצערנו הגדול עוד לא זכינו להגיע לאחדות ולדביקות עם אלה, מפני הלשון הרע והמחלוקת שיש בכל דור ודור."

9 יחזקאל קושר בין "חזון תחיית המתים" לבין הצורך באיחוד שני הקבוצות - בנבואה הסמוכה (יחזקאל לו, יט): "וְהָיָה אֲנִי לְקַח אֶת עַץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל חִבְרָיו וְנָתַתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת עַץ יְהוּדָה וְעֵשִׂיתָם לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בְּיַדִּי".

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ד)

Antwerp, Belgium

אנטוורפן, בלגיה
מרחשוון ה'תשנ"ח

קיצור התפילה בבית-ספר לא-דתי

שאלה

בבית הספר התיכון בו אני מלמד, מתקיימת תפילת שחרית מדי בוקר. הזמן המוקצב לתפילה הוא חצי שעה גם בימים ב' וה'. לצערנו הנערים והנערות אינם מגיעים בזמן וזמן התפילה מתקצר עוד יותר.

מאידך גיסא זו הזדמנות יחידה של התלמידים להתפלל ולהניח תפילין. שאלתי היא כפולה:

- א. האם אנו השליחים רשאים להתפלל עם התלמידים שהרי אנו אישית מפסידים תפילה רגילה.
 - ב. גם התלמידים אינם מתפללים תפילה "נורמלית" אלא תפילה חטופה.
- אם תשובתכם על קיום התפילה הינה חיובית, מה סדר העדיפות בענין דילוגים על קטעים בתפילה.

תשובה

א. מסיבות חינוכיות ישנה חשיבות רבה לקיום המניין בביה"ס היהודי, גם כאשר הזמן המוקצב לתפילה הוא קצר. כדי שהשליחים מארץ-ישראל יוכלו מדי פעם להתפלל תפילה בקצב הולם, מוצע שיעשו סבב ביניהם, כלומר חלקם יתפללו עם התלמידים והאחרים יתפללו במניין בעיר, ויבואו אחר כך להשלים מנין¹.

- ב. יש להמשיך ולהשתדל (הן אצל התלמידים הן אצל המנהל) שהתפילה תתקיים בזמן המתאים והראוי, כדי שיוכלו להתפלל בנחת, ולא במרוצה.
- ג. חשוב מאד שהשליחים יגיעו לתפילה בזמן, ויתחילו לומר פסוקי דזמרא בזמן, ועל-ידי כך ישאר זמן לשאר התפילה גם אם יתקבץ מניין רק בשעה מאוחרת יותר.
- ד. בימים שבהם הזמן המוקצב לתפילה קצר במיוחד, אין מנוס מלדלג על חלק מן התפילה, והרי סדר העדיפויות².
1. ברוך שאמר, אשרי, ישתבח, ברכות קריאת-שמע ושמונה-עשרה³;
 2. הללויה הללו את ה', הללויה הללו אל בקדשו;
 3. שאר מזמורי הללויה;
 4. ויברך דוד;
 5. שאר פסוקי דזמרא.
- ה. חשוב להקפיד לומר את ברכות השחר. אם לא הספיקו לאומרו לפני התפילה, יאמרו לאחריה, חוץ מאלוהי נשמה וברכות התורה, שאותן יש תמיד לומר קודם התפילה⁴.

- ¹ יש לדחות הצעה שכל השליחים יתפללו במניין בעיר ויבואו אחר-כך להשלים את מניין בית-הספר, שמא יפגע המניין הקיים בבית-הספר כי כאשר התלמידים יראו, שהמורים אינם מתפללים יחד אתם, עלולה להיפגע המוטיבאציה שלהם לבוא להתפלל. שו"ע (אורח חיים סי' נב).
- ² בימים שני וחמישי, בגלל קריאת-התורה, יתפללו תפילת עמידה קצרה, דהיינו, החזן יתחיל את התפילה בקול עד לאחר קדושה וברכת "אתה קדוש", והקהל יתפלל יחד אתו בלחש מתחילת העמידה (בכדי לסמוך גאולה לתפילה). ניתן לוותר על תחנון ושאר התפילות שלאחר שמונה-עשרה, ובלבד שיתקיים המניין.
- ³ רמ"א (אורח חיים סי' נב), "משנה ברורה" (שם ס"ק ט).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'- ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכי דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

מחיר מבצע לששת הכרכים 300 ₪ במקום 360 ₪ (לחץ לקניה) (טל' 02-5371485)

חדש!!!

שו"ת "במראה הבזק" במהדורה מהודרת! מחיר מבצע לששת הכרכים 360 ₪ במקום 480 ₪

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

